

Araştırma Makalesi / Research Paper

TÜRK VE LEH ATASÖZLERİNDE TEMBELLİK KAVRAMI

Kamila Barbara STANEK*

Öz

Her dil, onun aracılığıyla iletişim kuran toplumun kültürünü yansıtır. Kuşaktan kuşağa aktarılan en önemli kültür unsurlarının birisi de atasözleridir. Atasözleri okuma yazma bilinmeyen zamanlarda bir hukuk rolü taşımıştır. Aynı zamanda sonraki nesillere çevreleyen dünya ve sosyal yaşam ilkeleri hakkında bilgi verir. Hangi olayların, davranışların iyi olduğunu ve övgüyü hak ettiğini, hangilerinin ise kınandığını ve cezalandırıldığını gösterirler. Kültürel farklılıklara ve farklı dillerin kullanılmasına rağmen, insan yaşamının öyle yönleri vardır ki tüm topluluklar için ortakır. Bu yönlerden biri, tembelliğin algılanması ve onun olumsuz şekilde değerlendirilmesidir.

Bu analiz Türk ve Leh atasözlerinde korunan tembellik algısıyla ilgilidir. O, hem analiz edilen dillerde hem de kültürlerde kınanır. Buna ek olarak, atasözleri tembellik etmenin ve görevlerinden kurtulmanın olumsuz sonuçlarını gösterir. Türk dilinde yaklaşık 100 atasözünün konusu olan gayretin aksine, tembellik için az bir kısım ayrılmıştır. Aynı şey Leh atasözleri için de geçerlidir. Ancak incelenen ikinci dilde bulunmayan atasözleri de vardır. Sadece Türkçede mutluluğun tembel insanlara gittiği ayrıca işini iyi yapamayan bir kişiyi zorlamaya karşı uyarıldığı vurgulanmaktadır.

Lehçede ise iş sırasında ve yemek yerken davranışlara dikkat edilir.

Geliş Tarihi/ Date Applied: 09.10.2020

Kabul Tarihi/ Date Accepted: 14.03.2021

Makalenin Künyesi: Stanek, K. B. (2021). "Türk ve Leh Atasözlerinde Tembellik Kavramı". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 52, 169-194.

DOI: 10.24155/tdk.2021.181

* Dr. Öğr. Üyesi, Varşova Üniversitesi, Şarkiyat Fakültesi, Orta Asya Halkları ve Türkoloji Bölümü, k.stanek@uw.edu.pl Varşova / Polonya.

ORCID ID: 0000-0002-1481-3745

Tembel insanlar da hak ettikleri dinlenmeyi takdir edemezler, çünkü asla işten yorulmazlar (sadece kendi tembelliklerinden). Her iki dilde de, hak ettiği dinlenmeye ve servete yol açan çalışkanlığın övgüsü ele alınır ayrıca dilencilik yapan tembeller hor görülür.

Anahtar sözcükler: Tembellik kavramı, Türk ve Leh atasözleri, kültürel farklılık ve benzerlik, atasözlerinin karşılaştırılması, evrensel değerler.

The Concept of Idleness in Turkish and Polish Proverbs

Each language reflects the culture of the society that communicates through it. The most important elements of a culture which passed down from generation to generation are recorded in the form of proverbs. These proverbs in nonliterate times substituted for unwritten law. They were passed on to subsequent generations, presenting knowledge about the surrounding world and the principles of social life. They showed what is good and what deserves praise, and what should be condemned and punished. Despite the cultural differences and the use of different languages, there are aspects of human life that are common to all communities. One such aspect is the perception and negative valuation of idleness.

This analysis concerns the perception of idleness preserved in Polish and Turkish proverbs. It is condemned in both languages and cultures in question. In addition, proverbs show the negative consequences of lazing around and neglecting your duties. Unlike diligence, which is the subject of about a hundred proverbs in the Turkish language, a low number is devoted to laziness. The situation is similar in Polish.

Nonetheless, there are also proverbs whose content cannot be found in the second analyzed language. Only Turkish proverbs emphasize that happiness is conducive to lazy people, and also warn against forcing a person who is unable to do his job well.

In Polish, however, attention is paid to behaviors during work and eating. The lazy man is also denied the right to eat food which he has not earned. Lazy people are also unable to appreciate the well-deserved rest, because they are never tired of work (only of their own laziness). In both languages we deal with the praise of hard work, which leads to well-deserved rest and wealth. In addition, lazy panhandlers are despised.

Keywords: The concept of idleness, Turkish and Polish proverbs, cultural similarities and differences, comparison of proverbs, universal values.

Giriş

Atasözleri toplumun her konuda gösterilen bilgisinin, tecrübesinin yansıması olarak tanımlanabilen en kısa edebî eserlerdir. Gönen atasözlerini şu şekilde tanımlar: “*Atasözlerini; tarihi kökleri çok eskilere kadar*

dayanan, deneyim, gözlem ve tecrübelerle yoğrulan, ilk şekillerinin çoğunluğu genellikle manzum olan kalıplaşmış sözlerdir diye tanımlayabiliriz.” (Gönen, 2006: 250). Halk bilimciler tarafından ayrıntılı bir biçimde araştırılan, dil bilimciler için bazen unutulmuş kelimeleri örneklemede tek kaynak olan ayrıca toplumun kültürünü, sosyal ilişkelerini açıklayan, inançlarını gösteren, bugüne kadar geçerliğini kaybetmeden sıkça tekrarlanan bu ifadeler farklı medeniyetleri karşılaştırmaya da imkân verir.

Her toplumda bazı olaylar daha çok dikkat çeker. “*Ulusun ortak düşüncesi, kanış ve tutumunu belirtir; bize yol gösterirler. Bir atasözüyle belgelenen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir. Anlaşmazlıklarda bir atasözü en büyük yargıdır.*” (Aksoy, 1988: 17) İnsan davranışı ve karakteri, edilen kavgalar, verilen kararlar, bulunan çözümler, yapılan tedaviler, hava durumları gibi kısaca insanın hayatında yer alan herhangi bir olguyu konu edinen atasözleri hem bir topluma has hem de bütün insanlara ait gerçekleri sunmaktadır. “*Atasözleri de deyimler gibi bir milletin kendine özgü duygu, düşünce, eğilim ve ruh hâlini yansıtır. Aynı zamanda atasözleri vasıtasıyla o dilin konuşulduğu toplumun tarihi, dünya görüşü, inançları, maddi ve manevi kültürü, gelenek ve görenekleri gibi o millete özgü özellikler hakkında bilgi edinilebilir. Bu sebeple bir milleti iyi bir şekilde tanıyıp kültürünü anlayabilmek için atasözlerini de detaylı incelemek gerekir.*” (Türközü, 2015: 1872) A. Doğan’a göre (2009: 25) “*Diller arasındaki ilişkiler sonucunda bir dilden ötekine geçen öğelerin başında sözcüklerin geldiği görülür.*” Türk ve Leh atasözleri incelenirken alıntı sorunu yaşanmamaktadır.

İnsanoğlu için en önemli olaylar, olgular adlandırılıp atasözlerinin bir parçası olur. Ömer Asım Aksoy’a göre (1988: 17) atasözünün yedi temel kavram özelliği vardır: Bu çalışma birinci kavram alanı olan “sosyal olayların nasıl olageldiklerini bildiren atasözleri” ile ilgili olacaktır. Halk, bu yazılmamış ama kolayca hatırlamak için kafiyeli şekilde ağızdan ağıza geçen atasözlerine güvenip sağlam bir kültür oluşturarak şimdiki duruma gelmiştir. Sözlü kültür ortamında insanın günlük hayattaki en basit ve sıradan olaylardan en olağanüstü olaylara kadar hafızasında kalan farklı sosyal, siyasi, tarihî, ekonomik ve insani hadiseler yaşanmaktadır (Ersoy, 2004: 103).

Genelde atasözleri, iki unsurdan oluşan bir cümle biçimindedir. Bunlardan biri bir nedeni belirtirken, diğeri belirli bir etkiyi, sonucu ifade eder. Atasözlerinin son derece önemli bir unsuru, iki parçasını bağlayan, aynı zamanda hatırlanmasını ve daha kolay anlaşılmasını sağlayan kafiyedir.

Polonyalı bilişsel bilim adamı J. Bartmiński’ye göre, dil ve değerler dünyası arasındaki ilişkiler şöyle özetlenebilir:

- 1) Dil bir değerlendirme aracıdır; notları ve değerleri ifade etmek için birçok dil kaynağı içerir.

- 2) Dil, değerler hakkında bilgi verir - değerler kaydedilir, dilde saklanır ve dil birimlerine atanır.
- 3) Dil bir değer taşıyıcısıdır ve “değerlerin tezahürü için bir alt tabaka görevi görür”. (Bartmiński, 1991: 198).

Şükrü Elçin, atasözlerini konulara göre şöyle tasnif etmektedir:

1) *İnsan ve Değerler*

- a) Yüceltilen Değerler: a. Dostluk, b. İyilik, c. Sabır, d. Sebat, azim, e. Bağışlama, f. Fedakârlık, g. Aşk, sevgi, h. Temkin, ihtiyat, ı. Diğerkâmlık, i. Hayata bağlılık.
- b) Yerilen Değerler: a. Cimrilik, b. Yalancılık, c. Suçu yüklenmeyiş, d. Tenkide tahammülsüzlük, e. İhtiyatsızlık, f. Öfke, g. Nankörlük.
- c) İnsan karakteri ve kişilik.

2) *İnsan-Cemiyet*: a. Sosyal iş birliği, dayanışma, b. Sosyal hiciv, c. Mevkiye rağbet, d. Yöneticilik, e. Kanun fikri, f. Mülkiyet, g. Ekonomi, h. Eğitim, ı. İş ve zamanın değerlendirilmesi, i. Kabiliyetlerin değerlendirilmesi, j. Düşmana karşı uyanık olma.

3) *Bilgi ve Hakikat*.

4) *Dünya Görüşü*

- a) a. Kader fikri, b. Nasip, c. Tanrı.
- b) Determinizm (sebep-netice münasebeti).
- c) Değerlerin Değişmesi (Elçin, 1993: 626-632).

Bu tasnife göre 2. maddedeki “iş ve zamanın değerlendirilmesi” bölümü ile alakalı atasözleri incelenecektir.

“Atasözleri birbirinden farklı pek çok konuya değinmektedir. Bunlar dünyaya bakış, haklar ve yükümlülükler bakımından bir topluluğun kanunlarının yazılmamış bir kodeksi gibidir. Ayrıca herkese yönelik önemli öğütler, görevler ve yasaklar içermektedir. Atasözlerinin bugüne kadar kullanılması, onların zamansız üstelik onların dilin, kültürün en önemli unsuru olduğunu kanıtlıyor.” (Stanek, 2017: 151).

Aşağıda tartışılan örnekler, hem Polonya hem de Türk atasözlerindeki çalışma, çaba, gayret ve bir ödülü (her zaman maddi olamayan ödül) elde etmek için yapılan eylemlerdir. İnsanları daha iyi yapan çabanın kendisi en yüksek değerdir. İş ve çalışma her zaman insanın dikkatini çeker, bu kavramlara atasözleri de odaklanmıştır. Olumlu, ödüllenebilir davranışlardan ve tavırlardan olumsuz davranışlardan kadar söz edilir.

Bu çalışmanın amacı her zaman hüsnükabul gören çabayı değil açık bir şekilde (en azından araştırılan atasözlerinde) kınanan tembelliği gös-

termektir. Polonya ve Türk toplumlarında hâlâ yaşayan atasözleri karşılaştırılarak iki dil ve kültür arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulacaktır.

Toplanan malzeme¹ konularına göre bölümlendikten sonra Türk atasözlerinde aynı konuyu işleyen eş değerlik taşıyan Leh atasözü bulunmaya çalışıldı. Araştırma yaparken kullanılan atasözleri sözlükleri, kaynakça bölümünde sıralanmıştır. Türkçede elliden fazla atasözü tembellik kavramına değinirken kırk sekizinin Lehçe karşılıkları bulunmaktadır. İlginç olan, çoğu aynı kelimeler yardımıyla aynı nasihati, dersi ve öğüdü vermektedir. Öbür taraftan kırk sekiz Türk atasözüne altmış dokuz Lehçe atasözü denkleştirilebilmektedir. Sadece Türkçede olan iki konuyu işleyen atasözünün sayısı dörttür, sadece Lehçede tembellik kavramı ile alakası olan dört konuyu açıklayan atasözlerinin sayısı yirmi altıdır.

Toplanan atasözleri yedi ana başlık altında sunulacak ve açıklanacaktır. Atasözleri aşağıdaki konuları işlemektedir:

1. Çabaya isteksizlik.
2. Başkalarını kullanma.
3. Gün boyu (tüm gün) dinlenme.
4. Tembellik ve kötü yapılan iş.
5. Sabah, iş zamanıdır dinlenme zamanı değil.
6. Tembelligi sosyal kınama.
7. Tembellik, yoksulluğa ve dilencilığe giden yoldur.

Ayrı bölümler sadece Türkçede ve sadece Lehçede bulunan atasözlerine odaklanmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde Türk ve Leh atasözlerinden kaynaklanan tembellik kavramının algılanışındaki benzerlikler ve farklılıklar sunulacaktır.

1. Çabaya isteksizlik

Eşeği düğüne çağırmişlar, <ya odun eksik ya su demiş>. /

Eşeği düğüne çağırmişlar, <ya su lazımdır ya odun> demiş. – Bir işi yapmamak için bahane bulmayı anlatan bir söz.

Leniwy zawsze wymówkę znajdzie. – Tembel her zaman bahane bulur.

¹ Lehçe atasözleri aşağıdaki kitaplarda yer alır: S. Adalberg, *Księga przysłów, przypowieści i wyrażeni przysłowiowych polskich*, [Lehçe Atasözleri, Benzetmeler ve İfadeler Kitabı], J. Brener, *Mądrzej głowie dość... przysłowie [Akıllı başa... bir atasözü yeter]*, *Dawne powiedzenia i przysłowia*, [Eski söyleyişler ve atasözleri], D. ve W. Masłowski, *Księga Przysłów Polskich* [Lehçe Atasözleri Kitabı], D. ve W. Masłowski, *Przysłowia polskie* [Lehçe Atasözleri], K. Stefańska-Jokiel, *Skarbiec przysłów. Przysłowia polskie, polskie* [Atasözlerinin Hazinesi. Lehçe Atasözleri], S. Świrko, *Na wszystko jest przysłowie* [Her şey için atasözü var]; Türkçe atasözleri ise, aşağıdaki sözlüklerde yer almaktadır: Ö. A. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I*, N. Albayrak, *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, İ. Parlatur, *Atasözleri*, TDK web sayfası, M. Yurtbaşı, *A Dictionary of Turkish Proverbs*. Detaylı bilgiler Kaynakçada bulunmaktadır.

Tego, co robić nie chce, mała w ręce kole. – Çalışmak istemeyenin eline un bile (diken gibi) batar.

Pelne kieszenie ręk mają lenie. – Tembellerin cepleri elleriyle doludur. (Eli cebinde olmak – hiçbir şey yapmamak; eli işle dolu olmak – meşgul olmak/çalışmak)

Gönülsüz namaz göğe ağmaz. – İsteksiz yapılan bir işten hayır gelmez.

Gönülsüz köpeğin sürüye hayrı olmaz. – Bir insana gönülsüz yaptırılan işten fayda temin etmek mümkün değildir.

Gönülsüz yenen aş ya karnı ağrıtır ya baş./

Gönülsüz davara giden köpekten hayır çıkmaz./

Gönülsüz it (köpek) kurda gitmez./

Gönülsüz it, sürüye kurt getirir./

Gönülsüz iti kurda (koyuna) salsan, uluya uluya kurt getirir. – Gönülsüz yapılan iş, fayda yerine zarar getirir.

Gönülsüz köpek, av avlamaz. – Gönül olmadan, hiç kimseye herhangi bir iş yaptırılmaz.

Leniwemu robota idzie tak, jakby wodę w przetaku nosił. – Tembel, elekle su taşımış gibi çalışır.

Leniwa ręka, gotowe nieszczeście. – Tembel el, bela hazır.

Praca z ochotą przerabia słoń w złoto. – İsteyerek yapılan iş/şevkli çalışma, samandan altın yapar.

Połowę odbył roboty, kto ją zaczął z ochoty. – İşe istekle/gönüllü başlayan işinin yarısını yapmış gibidir.

Każda łatwa robota, kiedy szczerza ochota. – Dürüst/gerçek istek varsa her iş kolaydır.

Gdzie się z chęcią zejdzie praca, tam się hojnie trud opłaca. – İstekle çalışkanlık buluşursa emek karşılık bulur.

Dla chcącego nic trudnego. – Gönüllü için zor bir şey yoktur./Hiçbir şey zor değildir.

Kto ma dwie ręce i chęci – z życia, co chce, wykręci. – İki eli olan gönüllü olsa – hayattan istediğini ele alır.

Tembel badem (ceviz) (yemek) ister, kabuğunu kırmaya üşenir.

Tembel badem ister, kırmaya üşenir. – Tembelin gönlü pahalı şeyler ister ama o pahalı şeylerle ilgili küçük zahmetlere katlanmaktan bile kaçınır.

Jadłby kot ryby, ale nie chce ogona zamoczyć. – Kedi balığı yemek ister ama kuyruğunu ıslatmak istemez.

Umiem uprac, umiem uszyć, tylko mi się nie chce ruszyć. – Yıkamay bilirim, dikmiş bilirim, sadece canım hareket etmek/kalkmak istemiyor.

Çabaya isteksizlik başlığının altında sıralanan atasözleri ayrıntılı bir şekilde incelemek için 3 grupta anlatılacaktır.

Birinci gruptaki atasözleri tembellerin çalışmamak için her zaman hazır bir bahane bulmasıyla ilgilidir. Türkçede iki atasözünde bahane uydu-
ran, düğüne çağırılan eşektir. Lehçede ise doğrudan tembelin her zaman bahane bulmayı bildiğinden bahsedilir. Ayrıca sonraki atasözlerinde mecaz veya kelime oyunu kullanılarak uydurma sebebi gösterilir. Tembele un bile o kadar dikenli geliyor ki eline batar, sonuçta eline almaz ve dokunmaz gibidir. Yani tembel, en kolay, en basit en az çaba isteyen işi bile yapmaz.

İkinci atasözünde farklı deyimlerin temel anlamlarında tembelin cebi elleriyle dolu olduğu söylenir. İçinde kullanılan deyimler şöyle: *mieć pelne ręce roboty* - ‘eller işlerle dolu olmak’, yani çok çalışmak, eller devamlı hareketli olmak; ikinci deyim *z założonymi rękami* - ‘elleri bağlanmış olmak’ - boş oturmak, hiçbir şey yapmamak; hem de cepler genelde değerli önemli şeylerle, mesela parayla doludur, bu yüzden yukarıda anlatılan deyimlerin ve çağrışımların karışımı hem şaşırtıcı hem de daha çok etkileyicidir. Yani tembel için en değerli olan çalışmamasıdır.

İkinci grupta sekiz Türk atasözü gönülsüzlüğe odaklanmıştır. Altısında gönülsüz olan köpektir. Köpek kavramının böyle kullanılması, daha çok köpek algılanışıyla ilgilidir. Önemli olan şu ki bu kullanım, dilde ve kültürde yaşanan köpeğe atfedilen kötülük, ikiye bölünmüşlük, hainlik ve buna benzer kınanan niteliklere çağırışım yapar. Niyetsizce, isteksizce yapılan iş (sürü koruma, av avlama gibi) iyi bir şekilde sonuçlanmaz. Öbür iki atasözünde gönülsüzce edilen duadan ve yenen yemekten bahsedilir. İkisinin de faydası olmaz çünkü biri insanın içinden, kalbinden gelmiyor, ikincisi iştahı karşılamıyor.

Lehçede işe isteksizce yaklaşma, Türkçede olduğu gibi sekiz atasözünün konusudur. Altısında, Türkçedekine karşın gönülsüzlüğün kötü yönleri göstermektense gönüllülüğün iyi tarafı gösterilir. İki atasözünde de tembelin çalışması anlatılır. Tembelin elekle su taşımış gibi çalışması boşa gider, ikinci atasözünde tam olarak tembel ellerin bela getirmesi ifadesi bulunmaktadır.

İşe istekle başlayanın istediğini (hem maddi hem manevî anlamda) karşılığını ele alabileceği, bellidir. Atasözlerine göre şevkli çalışma, samandan altın yapar, yani insanı zenginleştirir. Aynı zamanda daha kolay ve daha zevkli olur. Üstelik samimi istekle çalışanlar istediği, planladığı en zor iş bile yapabilir, hayattan istediğini alıp dünyalar onların gibi hissedebilir.

Bu atasözleri grubundaki fark şöyledir: Türkçede gönülsüzlüğün olumsuz sonuçları sunulurken Lehçede gönüllüğün olumlu sonuçları vurgulanmaktadır.

Çabaya isteksizlik en açık bir şekilde üçüncü grupta ortaya çıkar. O da tembelin aynı zamanda iki isteği olmasıdır. Birinci isteği bir şey ele almak ikincisi ise isteğini almak için hiçbir şey yapmamak yani harekete geçmemektir. Türkçede ceviz/badem yemek isteyen tembel, kabuklarını kırmaktan, büyük bir iş olduğu için, kaçınır. Lehçede de balık yemek isteyen kedi, kuyruğunu ıstatmaktan kaçınıp balık avlanmaktan vazgeçer. İki dilde ve kültürde çalışmamak, yorulmamak isteği, istediği bir şeyi kazanmaktan daha güçlüdür. Öyle ki tembeller canı istediği şeyden bile vazgeçebilirler. Lehçe ikinci atasözünde tembelin tavrı ve düşüncesi açıkca anlatılır: Tembel her şey (çamaşır yıkamak, dikmiş dikmek gibi) yapabilir sadece canı bir şey yapmak istemez. Tembelliği, 'sözde' yapabilmesinden daha açıktır.

2. Başkalarını kullanma

Tembele dediler kapını ört, dedi yel eser örter. – Tembel, kapısının örtülmesini bile rüzgârdan bekler.

Leniwy i w domu swym zmoknie. – Tembel kendi evinde bile ıslanır. (Kendini örtmez, evini tamir etmez.)

Başkalarının bir şey yapması isteği atasözlerinde iki bakımdan incelenir. Bir tarafta tembellikten kaynaklanan bir davranış olarak, öbür tarafta kendini tehlikeye atmamak için verilen bir karar olarak gösterilir. İkinci görüş daha çok örneklenir ama bu çalışmanın amacı tembelliğin açıklanması olduğu için birinci bakışı anlatan atasözüne yer vermesi gerekir.

Türkçede tembelin temelliği o kadar büyük/yüksek ki kapısını bile örtmez. Bu işi rüzgârdan bekler. Lehçede ise tam evdeki soğuktan ve esen cereyandan değil ama yine de evdeki durumundan söz edilir. Yani tembel kendi evinde bile ıslanır çünkü kendini örtmez, evinin tamirine bakmaz, gereken onarımı ne yapar ne de yaptırır. Kendi durumunda, oturduğu yere bakımsızlığı tembelin tembel olduğunun en iyi ispatıdır.

Maşa varken elini ateşe sokma. – Başka birine yaptırabileceğin tehlikeli işe kendin girişme.

Na to ma kowal kleszcze, żeby sobie rąk nie sparzyć. – Demircinin meşesi var ki ellerini yakmasın.

Wyciągać kasztany z ognia cudzymi rękami. – Yabancı ellerle ateşten kestaneleri çekmek/almak. (Sadece kendi işini önemseyen biri, diğerlerinin kendini tehlikeye atmasına izin verir.)

El kazanı ile aş kaynamaz. – Önemli bir iş, başkalarının yardımıyla

başarılamaz, iş her an yarıda kalabilir.

Tarlada izi olmayanın harmanda sözü (yüzü) olmaz. – Kendini işe vermeyenden, bir iş üretmeyenden hayır gelmez.

Cudzymi rękami dobrze żar tylko grzebać. – Başkasının eliyle sadece kor karıştırmak iyidir. (Zor işi başkasına üstlendirmek.)

Cudzymą ręką tylko ogień nosić. – Başkasının eliyle sadece ateş taşımak iyidir.

Cudzymi rękami dobrze gady chwytać. – Başkasının eliyle sadece yılan tutmak iyidir.

Cudze ręce lekkie a niepożyteczne. – Başkasının eliyle hafif (yorulmaz) ama işe yaramaz. (El özen göstermeden iş görür.)

Cudza praca nie wzbogaca. – El (yabancı) çalışmasıyla kimse zenginleşmez.

Kto z prace rąk swych żyje, wnet taki utyje. – Kendi ellerinin çalışmasıyla yaşayan herkes yakında şişmanlayacaktır. (Zengin olur.)

Birinci tema başkasını çalıştırmayı ve başka birinin bir iş yapmasını beklemeyi ikinci tema ise sadece tembelliği değil, kendini tehlikeden korumasını ifade etmektedir. İki dilde ateşle yani yakabilen bir maddeyle alakası olan iş tehlikelidir. Bu yüzden kendini yakmamak için ya uygun aletler ya da başka birinin yardımıyla yapılan bir işten bahsedilir. Türkçede demir maşa kullanır, Lehçede de kestane ateşten başkasının elleriyle alınır. Hatta Lehçede üç atasözü daha bu konuyu işlemektedir. İkisinde yine ateş kavramı mevcuttur. Yani kor ya da ateş ile teması başka birinin üstlenmesi yaklaşımı gösterilir. Üçüncüsünde ateş kelimesinin yerini yılan kelimesi alır. Ölümcül dereede yaralayabilen, sokabilmesinden dolayı ateşten daha tehlikeli olabilen bu hayvanla yine sadece yabancı/başka biri temasa geçmelidir. Ama bu atasözlerinin içinde başka öğüt de vardır. Bu öğütü, sadece kelimesi vurgular. Yani sadece tehlikeli işleri yabancıların, ellerin üstlenmesi gerekir. Yoksa herkes kendi işini kendi yapmalıdır. Bu gerçek de sonraki atasözünde ortaya çıkar.

Başkalarının çalışmasıyla kimse zengin olmaz ve de kendi ellerini çalıştıran kolayca zengin olur düşüncesini sunan atasözleri insanın kendi işi kendi görmesi gerektiği vurgulamaktadır². Çünkü kimse başka birinin işini tam olarak özenle yapmaz. Türkçede buna benzer anlam: *El elin eşeğini türkü çağırarak arar./ El elin eşeğini yırlaya yırlaya, kendi eşeğini terleye*

2 Bazen aynı durumda aynı statüde olan kişiler bir işi yapmak istemezler ama pozisyona göre eşit olduğundan birbirine bu işi üstlenemez. Bu durum iki dilde benzer şekilde anlatılır: Sen ağa ben ağa, koyunları (inekleri) kim sağa? – *I ja waśc i ty waśc, a kto będzie świnie paśc?* – Ağayım ben ağasın sen, domuzları kim güder? / **Kazal pan, musiał sam.** – Bey emretti - kendi yapmak zorunda kaldı. Böyle durumlarda tam tembellik meselesi söz konusu değildir, daha çok kendi değerini ve üstünlüğünü korumadan bahsedilmektedir.

terleye arar. (İnsanın kendi sıkıntı ve sorunlarına başkaları gereken önemi vermez, gerektiği kadar ilgilenmez.), *El kazanı ile aş kaynamaz.* (Önemli bir iş, başkalarının yardımıyla başarılamaz, iş her an yarıda kalabilir.) *Tarlada izi olmayanın harmanda sözü (yüzü) olmaz.* (Kendini işe vermeyenden, bir iş üretmeyenden hayır gelmez.) atasözlerinde de vardır.

3. Gün boyu (tüm gün) dinlenme

Tembele her gün bayram. – Hiçbir şeyi kendine dert edinmeyen kimselerin her günü bayram gibi coşku içinde geçer.

Kızıl tembel, yazın koyu kaba ağaç gölgesi arar. – Tembel insan, yazı gölgede nasıl rahat geçireceğinin hesabını yapar.

Leń i w niedzielę pyta o niedzielę. – Tembel pazar günü bile pazar gününü sorar.

U leniwych zawsze świąto. – Tembeller için her zaman bayramdır.

Dla leniwego dzień jest zawsze długi. – Tembel için bir gün her zaman uzundur.

En az ifade kapsayan grup, dinlenme konusu işleyen gruptur. Türkçede sadece iki atasözü, tembelin günlerini bayram günleri gibi her zaman dinlenmesiyle, yorulmadan, geleceği düşünmeden nasıl geçtiğini gösterir. Lehçede de aynı kelimeler ve aynı düşünce sunan iki atasözü bulunmaktadır. Yani Polonya’da pazar günü bayram günü olarak algılandığından tembel için bayram ya da pazar günü söylenirken çalışmasız bir günden söz edilir. Tembeller için her zaman işsiz, çabasız, gayretsiz, boş ve eğlenceli olduğundan her zaman bayram zamanı gibidir.

Üçüncü Lehçe atasözünde bulunan tembelin günü ‘çok uzun’ ifadesinden, tembel bir şey yapmadığından zamanını değerlendirmeyi bilmediğinden, günlerinin ona sıkıcı ve gerçek uzunluğundan daha uzun geldiği öğrenilir.

4. Tembellik ve kötü yapılan iş

Boş çuval ayakta (veya dik) durmaz – 1. “Karnı doymayan kimse çalışamaz.” anlamında kullanılan bir söz. 2. “Bilgisiz ve yeteneksiz bir kişi, kendisine verilen görevlerde tutunamaz” anlamında kullanılan bir söz.

Ürümelerini bilmeyen köpek sürüye kurt getirir. – Beceriksiz kimselerin iyilik yapayım derken zarara yol açtıklarını anlatan bir söz.

Oynamasını bilmeyen kız ‘yerim dar’ demiş; yerini genişletmişler (bollatmışlar), gerim (yenim) dar’ demiş. – Kendisinden beklenen işi beceremeyen kişi, çeşitli engellerin işi güçleştirdiğini söyleyerek yeteneksizliğini belli etmemeye çalışır.

Kör balta, kabahati sapına yükler. – Tembel, iş yapmaktan kaçan kimseler iş yapmayı başkalarını suçlayarak geçiştirmeye çalışırlar.

Zlej baletnicy/tanecznicy przeskadza rąbek u spódnicy. – Kötü dansözün eteğinin kenarı rahatsız eder.

Chromy cierpliwy dalej zajdzie niż zdrowy leniwy. – Topal ama sabırlı, sağlıklı tembelden daha uzak gider.

Leniwemu baranowi cięży jego welna. – Tembel koç için yünü bile ağırdır/yük olur.

Tembellik ve işin düzgünce yapılmaması iki dilde de konuşulur ama Türkçede daha çok beceriksizlikten söz edilir. Gereken yetenekleri olmayan ya da çalışmak istemeyen biri her zaman uygun bir bahane bulup bunu çalışmamasının sebebi olarak gösterir. İki dilde dans bilmeyen kız işi yapmayanın sembolüdür. Türkçede oynamayı bilmeyen kızıdan başka ürümesini bilmeyen köpekten, boş çuvaldan ve kör baltadan beklenen çalışmanın asla gerçekleşmeyeceği kanaati bulunur.

Lehçe atasözlerinde beceriksizliğin yanında tam tembellik kavramı daha çok göze çarpıcıdır. Çalışkan ama sakat, sağlıklı ama tembel birinden daha çok kazanır, fazla ele alınır ve başarır. Tembelliğin en iyi bir sembolü ise gurur sebebi olan kendi yününü yük olarak gören koçtur.

Lepsze próznowanie niż zła robota. – Kötü çalışmaktan tembellik yapmak yeğdir.

Lepiej spać niż źle robić. – Kötü çalışmaktan uyumak yeğdir.

Sadece Lehçede ise kötü iş ve tembellik konusu farklı bir şekilde değerlendirilir. Yani iyi ve düzgünce işini yapamayan birinin hiç çalışmaması gerektiğini gösteren atasözüne göre çalışmayı bilmeyen tembellik yapmalı ya da uyumalıdır. Bunun sebebi tembelin ve beceriksizin hatalarını er geç başka birinin düzeltmesidir. Bu kişi kendi işine bakmak yerine zamanı düzeltmelere harcayacak. Bu yüzden biri tembelse onu çalıştırmamak gerektir.

Tembeli oduna göndermişler, dağı yüklenip gelmiş.- Tembel, tembelliğini üzerinden atıp bir işe girirse, bir daha o işle ilgili kimse kendisine bir şey söylemesin diye, o işi temelden halletmeye kalkışır ve bir sürü gereksiz işi de o işle birlikte yapar.

Leniwy/niedbały dwa razy robi. – Tembel/ihmalkâr iki defa yapar. (Çünkü gayret göstermeden hata yapar ayrıca iyi bir şekilde çalışmayı bilmez gereksiz işleri de yapar.)

Bu grupta sıralanan atasözlerinin arasında başka işlenen konu, tembelin gereksiz iş yapmasıdır. Bir işi yanlış ya da tamamen kötü yapmaktan başka, gereken işleri yanına fazla işler yapmak farklı bir durumdur. Tem-

bel, işin özgüllüğünü bilmediğinden ya da kendini göstermek istediğinden işi o kadar kötü yapar ki kimse ona bir daha iş yaptırmaz ve onu çalıştırmaz. İşlerin sonuçları geçersiz, yani işi bir daha yapmak gerekir ya da sonuçları hiç yoktur. O zaman işi yeniden planlamak gerekir. Türkçede bu durum tembelin oduna gitmesiyle örneklenir, Lehçede ise direk tembelin bir işi iki defa yaptığından söz edilir.

İş görünce, kırılır kıkları; aş görünce, şak şak eder dişleri. – İşten kaçan, ancak yeme içmeye düşkün olan kimseleri yemek için kullanılan bir atasözüdür.

Yemeğe gelince kurt, çalışmaya gelince odun. – Yemek yemeği çok seven, ancak çalışmaktan kaçan kimselerin durumunu vurgulamak için kullanılan atasözüdür.

Grzegorz! – czegoz? – Pódz robić! – O nie mogę chodzić – Pódzże jeść! – Toć musze poleźć. – Gjegoj! – Ne ? – Hadi işe! – Oh yürüyemem – Hadi yemeye! – Oh gitmeliyim!

Do miski – jak zapalil, a do roboty – jak w pysk dał. – Tabağa ateş gibi (hızlı), çalışmaya tokatlanmış (dövülmüş) gibi.

Çalışma ve yemek yemek, tembellik kavramıyla açıklanan atasözlerinde sık sık bulunmaktadır.³ Yukarıda sıralanan atasözlerinde, çalışmaktan ve işten kaçan ama yemeğe ilk koşanın durumu gösterilir. Her yerde insanlar farklıdır ama böyle davranış ne dilden ne de kültürden kaynaklanmaktadır. İnsanın karakterinden, belki de doğasından veya eğiliminden kaynaklanır. İnsanlara ait bir sürü özellik vardır; en çok göze çarpıcı olanı dile getirilir. Demek ki hem Türk hem de Polonya toplumlarında tembeller öbür insanların dikkatini çekip atasözlerinin konusu oldu. Ayrıca Lehçede başka bir atasözünde yemeğe nasılsa çalışmaya da böyle olduğu düşüncesi mevcuttur ama bu fikri taşıyan Türk atasözü bulunamadı.

Türkçede çalışmaya çağırılan tembel sağır gibi olur ama yemeye çağırıldığı zaman tam kurt gibi yemeğe saldırır. Aynı anlam Lehçede bulunur. İşe gitmeyen tembel, yemeğe sözde zorlayarak gider; tembel tabağa/yemeğe ateş hızıyla çalışmaya tokatlanmış gibi gider.

5. Sabah, iş zamanıdır dinlenme zamanı değil

Akşamın işini sabaha (yarına) bırakma.

Bugünkü (akşamın) işini yarına (sabaha) bırakma (koyma). – Bugün yapılması gereken bir işin ertesi güne bırakılması iyi değildir.⁴

Co dziś mozesz zrobić, do jutra nie odwlekaj. – Bugün yapılabilenleri

³ Çalışma ve iş birliği hakkında bk. Stanek 2017, 2018, 2019.

⁴ Benzer anlam *akşamın hayrından sabahın şerri iyidir (yeğdir)* atasözünde de bulunur (İşinizi akşamüzeri veya gece yapmayın, sabaha bırakın çünkü gece iş yapmanın kötü yönleri daha çoktur).

yarına bırakma.⁵

Próznowaniem dzień ginie. – Gün tembellikle öldürülür.

Çalışanların ve tembellik yapanların durumu sadece iyi ya da kötü çalışmalarıyla ilgili değildir. Önemli olan çalışmanın zamanıdır. İki dilde bu konu iki yönden araştırılmış. Bir; bugün yapması gereken şeyleri erteleme; ikincisi erken saatlerde işe başlaması ve buna bağlı olarak alınan başarı, kazanç, günlük ekmek aynı zamanda da fakirlikten kurtulmasıdır.

Zamanı değerlendirmeyi bilen kişi işi yapabildiğinde yapar, tembellik yapmadan gereken görevini yerine getirir. İki dilde aynı öğüt aynı şekilde gösterilir. Yani bugün yapılması gereken bir işin ertesi güne bırakılması iyi değildir. Ayrıca Lehçede tembelliğin kınanması, günü/zamanı öldürmeye benzetilir.

Er giden, işine; geç giden, boşuna. – İşine sabahleyin erken başla yan kimse başarı elde eder.

Erken kalktım işime, şeker kattım aşıma. – İşine sabahleyin erken başlayan kimse başarı elde eder.

İş sabahın, aş sabahın. – Sabahleyin erken kalkmak, yapılacak işlerin hızlı yürümesini sağlar. Beslenirken de, uzun süre aç kaldığından, mutlaka sabahleyin kuvvetli yemek gerekir.

Ranne wstawanie i wczesna żeniaczka jeszczé nikomu nie zaszkozily. - Erken kalkmak ve erken evlenmek kimseye zarar vermedi.

Kto wstaje z rana wyjdzie na pana. – Erken kalkan ağa olur.

Kto rano wstaje, temu Pan Bg daje. – İşe erken gidene/ kalkana Tanrı verir/yardımcı olur.

Niedospać trzeba, kto chce dostać chleba. – Ekmeği eline almak isteyen tam uyku almamalı.

Kto w niedbalstwie dzionek traci, ten siğ nigdy nie wzbogaci. – Sabahleyin tembellik yapan zengin olamaz./ Tandoğanı ihmalde kaybeden (zamanı/sabahı değerlendirmeyen), asla zengin olamaz.

Kto długo sypia, tego się bieda czepia. – Uzun uyuyanı yokluk tutar/yapıştır.

Slabe w takiej gospodyni nadzieje, co śpi jeszczé, gdy kur pieje. – Horoz öttüğü zaman uyuyan ev kadınından iyilik pek beklenmez.

Türkçede sabahleyin çalışanın durumunun iyi olduğunu vurgulayan atasözleri, işe erken gitmesi başarıya giden yol olarak gösterir. Lehçede

5 Zıt anlam taşıyan Leh atasözü de vardır, o da: *Robota nie zajac, nie ucieknie.* - İş tavşan değildir - kaçamaz. Tabii ki tembel kişiler bu atasözüne göre hareket ederler, ayrıca bir dilde zıt anlamlı ifadelerin var olması nadiren bulunan bir olgu değil, çünkü duruma göre hem de söylene göre her böyle deyiş geçerli olabilir.

aynı olumlu sonuçları sunarken işe erken başlayanın yeterince ekmek parasını kazanacağı, zengin olacağı hatta Tanrı'nın yardımını alacağı gösterilirken ters bir davranışın olumsuz neticelerinden söz edilir. Uzun zaman uyuyanın, işe zamanında gitmeyenin, erken saatlerde tembellik yapanın fakirleşip yoksulluk yaşayacağından bahsedilir. Bu genel gerçekten başka ayrıntılı bir şekilde sabahleyin uyuyan ev kadınının örneğinde tembelin evinin güzel bir geleceği olmadığını vurgular.

6. Tembelliği sosyal kınama

Fakirlik ayıp değil, tembellik ayıp. – Yoksulluk utanılacak bir şey değildir, en büyük ayıp çalışmamaktır.

Tembel, cemiyyetin düşmanıdır. – Tembellik edip çalışmayan insanlar, toplumun düşmanıdır.

Çalışmayan, emeğini köpeğe vermiş; köpek yememiş. – Çalışmayan insan, toplum tarafından dışlanır.

Kto stoi po próznicy, ten wart szubienicy. – Boşuna oturan (duran), darağacına layıktır.

Çalışmaya utanan, aç kalır. – İnsan çalışmaktan utanırsa, geçimini temin edemez.

Ekmek buldun, giriş; iş buldun, sıvış. – Çalışmayan bir insanın yemek yemeğe hakkı olmaz, anlamında kinayeli olarak kullanılan bir atasözü.

Kto siğ wstydzi pracy, nie wart chleba i kolaczy. – Çalışmaktan utanan ne ekmek ne de somuna layıktır.

Kto się do pracy leni, niewart jeść pieczeni. – İşte tembellik yapan et kızartmasını yemeğe layık değildir.

Kto nie chce pracować, ten jeść nie powinien. – Çalışmak istemeyen yememelidir.

Święty Pieter tak powiada: kto nie robi niech nie jada. – Aziz Petrus şöyle der: Çalışmayan yemesin.

İşleyen demir pas tutmaz (ışıldar).

Akan su yosun tutmaz. – Tembel tembel oturan kimse hantallaşır, iş yapma yeteneğini yitirir, çalışan kimse gittikçe açılır, daha yararlı işler yapar.

İşleyen iğne pas tutmaz. – Çalışan insan sağlıklı olur, hastalanmaz.

İşleyen, ışıldamış; işlenmeyen, muşuldamış./

İşleyen demir ışıldar, yatan öküz muşular. – Çalışan insan sağlıklı ve güçlü olur; hiçbir iş yapmayan kimseler ise âdeta hasta biri gibi bir kenarda derin ve kesik kesik solumak zorunda kalırlar.

Temiz su akar, durgun su kokar. – Temiz bir iş yapan bir kimse gün-

den güne ilerler, çevresine faydalı olur; çalışmayan tembel kimseler ise çevrelerini rahatsız eder, onlara zarar verir.

Boş gezmekten bedava çalışmak yeğdir. – Çalışmak insanı tembellikten kurtarır.

Plug, którym się nie orze, rdzewieje. – Toprak işlemeyen saban pas tutar.

Z próżnującej roli tylko oset wschodzi. – Boşa bırakılan tarlada sadece devedikeni biter.

Kto siğ ceni, ten siğ leni. – Kendisine değer veren kişi tembellik yapar.

Kto ku pracy ręce skłoni, nie uniży w gmachach skroni. – Ellerini çalışmaya veren, büyük mevkide/makamda (sarayda vb.) baş eğmez. (Gurur duyar, utanmaz, kendi değeri belli olur, kendini küçük görmez.)

Tembelliğin kınanması, atasözlerinde iki şekilde dile getirilir. Bir tarafta tembelliğin ayıp olduğu, tembelin çalışmasının değersiz olduğu ki köpeğin bile ona bakmaz olduğu, tembelin ekmek yemeye hakkı olmadığını, üstelik tembelin toplumun düşmanı olduğunu gösterir. Öbür tarafta ise çalışmanın övgüsünü içeren ifadeler, dolaylı bir şekilde zıt bir tavır ve davranışı ayıplar.

Yukarıdaki kınama Türk atasözlerinde mevcuttur ve Lehçedekinde de buna benzer, bazen de daha sert düşünceler bulunmaktadır. Yani çalışmayan yaşamamalıdır, onun yeri darağacıdır, diğer ifadeyle ölmelidir.

Türkçede tembelin olmayan gayretini, çalışmasını köpeğin bile istemediğini vurgulayan atasözü, Lehçede bu mecaz *psu na bude - köpeğin külübesine* deyiimiyle kıyaslanabilir. İkisinde de, bir şeyin değersiz, hiçbir şeye yaramaz olduğundan bahsedilir. Bu yüzden iki araştırılan dilde çağrışımların birbirine çok benzediği söylenebilir.

Yemekle ilgili atasözleri de hem Türkçe hem Lehçede aynı düşünceyi sunmaktadır. Çalışmaktan utanan yememelidir. Türkçede bir atasözünde bulunan bu görüş Lehçede dört atasözünün konusudur. Bu tavır her birinde biraz farklı bir şekilde açıklanır. Birincisinde, çalışmaktan utanmasından (yani çalışmamasından) ve ekmekten, ikincisinde, iş yerinde tembellik yapan kızartılmış ete layık olmadığından, üçüncüsünde, çalışmak istemeyenden, dördüncüsünde ise, dinî bakış açısında çalışmayanın yemeğe hakkı olmadığından bahsedilir.

Bütün bu atasözleri, bir görüşü, yani çalışmayanın, kendi elleriyle kazanmadığı maldan, yemekten vs. faydalanamadığı görüşünü sunmaktadır.

Çalışmayanın durumunu, onun davranışının kötü olduğunu açıklayan atasözleri dolaysız, direkt onun yanlış olduğunu, sonunda aç kalacağını gösterir. Bu grupta toplanan sonraki atasözleri tembelin olumsuzluklarını

vurgulamak için tembellik yapmayanın olumlu yönlerini gösterir. Türkçede çalışmanın faydalı olması altı atasözünün konusu olurken Lehçede sadece iki atasözünde aynı düşünce bulunur. İki dilde kullanılan mecazlar ve benzetmeler birbirine çok benzer denilebilir çünkü iki dilde paslanmayan demirden bahsedilir. Türkçede iki atasözünde çalışanların sağlığı yosunsuz temiz su gibidir. Lehçede ise boşa bırakılan tarla (çalışmayan insan) sadece devedikenleriyle verimlidir.

Bu konuyu işleyen son Türk atasözü açıkça bedava çalışmanın tembellikten daha iyi olduğunu söyler çünkü bu şekilde davranırken insan ne kendine ne de topluma zarar verir, tam tersi hem kendi sağlığına hem toplumun sosyal ilişkilerine iyilik yapmış olur.

Bu grupta sıralanan iki Lehçe atasözünde biraz farklı görüş ortaya çıkar. Birinci atasözü yukarıdakilerden aykırıdır/zıt anlam taşımaktadır çünkü tembelliğin iyi yönünü gösterir. Kendisine değer veren insan tembellik yapar, yani diğerlerinin çalışmasından faydalanır, diğerlerini çalıştırır, kendisi öyle üstün görüyor ki normal çalışanların durumuna inmez. İkinci atasözünün anlamı yine farklıdır çünkü çalışanlara övgü içerir. Atasözüne göre sadece onlar en üst makamda bile tam olarak kendi değerini bilen, işlerinden gurur duyan başını kaldırabilen insanlardır.

Emek geçmeyen malın kıymeti bilmez. – İnsan kendi emeği ile kazanmadığı malın kıymetini bilmez.

Emeksiz aş, karnı doyurmaz. – Emek verilmeyen bir işten beklenen faydayı sağlamak mümkün değildir.

Najlepiej smakuje, co siğ zapracuje. – En lezzetli olan kendi kazandığıdır.

Chleb pracą nabyty bywa smaczny i syty. – Çalışarak kazanılan ekmeğe lezzetli ve doyurucudur.

Chleb płacze, gdy go darmo jedzą. – Bedava yenilen ekmeğe ağlar.

Kto nie skropił chleba łzami/potem, nie będzie miał apetytu. – Ekmeğe gözyaşı/ter serpmeyenin iştahı olmaz/yoktur.

Co nas żywi, do tego trzeba się sposobić, kto chce jeść chleb, powinien na niego robić. – Bizi besleyen öğretmeliyiz, ekmeğe yemek isteyen, parasını kazanmalıdır.

Her toplumda iş bölümü, işçi ve iş veren ayrılığı vardır. Kendi elleriyle kazanılan, para, yiyecek ve diğer mal her birine farklı değer taşımaktadır. İnsanın doğasında böyle bir eğilim var ki zor kazanılanın daha değerli olduğu düşünülür. Bu yüzden insan bedava alınan şeylerin gerçek değerini hissetmez ve bilmez. Bedava alınan şey keyiflendirir ama kendi gücüyle, el emeğiyle alından gelen zevk çok daha büyüktür. Atasözlerine göre insan

kendi çalışmazsa, ekmek parasını kazanmazsa alınan maaş ya da başka kazanç sağlığına gitmez, o da onun kıymetini bilmeyecektir. Lehçede bu görüş, dört atasözünün konusudur. Yani sadece çalışmanın meyvesi doyurucu ve sağlıklı olur, bedava alınan ekmek sağlığa gitmez, insanın da iştahı olmaz.

Bedava yenilen ekmek adalete aykırı olduğundan dolayı (yukarıdaki atasözlerinde çalışmayan yememelidir) ağlar; bu atasözünde ekmeğin bakış açısı gösterilir. Ekmek sadece çalışanlar için olmalıdır.

Son Leh atasözünde yine ekmek yemek isteyenini onu kazanması gerektiğinden söz edilir ama atasözünün birinci parçasında ekmeği kazanmayı öğrenmek gerektiğini de vurgular. Her insan meslek sahibi olmalı ki kazanılan ekmek sağlığına gitsin.

7. Tembellik, yoksulluğa ve dilencilige giden yoldur

İşine hor bakan boynuna torba takar.

Sanatına hor bakan (sanatını hor gören) boğazına torba takar.

Sanatını hor gören boğazına torba takar.– İşini küçümseyen kişi istediği gibi para kazanamaz ve sonunda dilenci olur.

İşsizlik, aşızlık getirir. – İşsiz bir kimse, zorunlu ihtiyaçlarını dahi karşılayamaz.

Z lenistwa pochodzi ubóstwo. – Tembellikten fakirlik doğar.

Praca żywi, lenistwo psuje. – Çalışma yedirir, tembellik bozar.

Yukarıda incelenen grupta tembelliğin ve boş oturmanın iyi olmadığını gösteren atasözleri böyle bir davranışı yani çalışmamayı dilencilige doğru giden yol olarak sunar. İşine, mesleğine iyi gözle bakmayanın, zamanı değerlendirmeyen, işsiz kalanın er geç dilenci olacağı düşüncesi dört Türk ve iki Leh atasözünün konusudur. İki dilde işsizlik ve tembellik açlık ve maddi manevi bozulmasına sebep olur.

Tabii ki işsizliğin devletin durumundan değil sadece insanın kendi kararından kaynaklandığı zamanda bu atasözü tembellik konusunda geçerlidir. Ayrıca genel olarak işsizliğin nedenleri ne olursa olsun işsiz kalanlar yoksulluk çeker.

Çalışan kazanır, çalışmayan aç kalır. – Çalışan insan, emeğinin karşılığını alır; çalışmayan insan ise karnını doyuramayacak kadar muhtaç duruma düşer.

Kto się nie leni zrobi złoto z kamieni. – Tembellik yapmayan taştan altın yapar.

Kto pracować się nie leni, znajdzie zawsze grosz w kieszeni. – İş için tembellik yapmayan her zaman cebinde kuruş bulur.

Gdzie pracują tam chleb mają, gdzie próżną biedę mają. – Çalışanların olduğu yerde ekmek, tembellerin olduğu yerde fakirlik vardır.

İşsizlikten ve tembellikten kaynaklanan fakirlik ve açlık Türkçede doğrudan söylenirken Leh atasözlerinde çalışmanın para ve zenginlik getirmesi vurgulanmaktadır. Yani Leh atasözlerinde çalışkan ve çalışanın taştan bile altın yapacağı, tembellik yapmayanının cebinde her zaman para bulunduğunu, çalışanların ortamında yiyeceğin eksik olmadığı anlatılır.

İşsiz köpek, t...ını yalar. – İşsiz insan, kendisine faydalı olmayan şeylerle uğraşır.

Kogo nikt do pracy nie zmusi, tego diabel kusi. – Birini kimse çalışmak zorunda bırakmazsa, onu şeytan ayartır. (Şeytanın gözü ondadır.)

İnsan içinden gelen işsizlik ve tembellik insanı kötü yola düşürebilir. Her varlık bir şey yapar boş duramaz, faydalı bir şeyle ilgilenmiyorsa gereksiz bazen de zarar veren işlerle uğraşmaya başlar. Bu işler de hem belli bir kişiye hem bütün topluma zarar verir. Lehçede bu konuyu işleyen atasözü, yanlış davranış tarafından getirilen böyle olumsuz sonuçları, şeytanın işi olarak gösterir.

Kismet gökten zembille inmez. – Çalışmayanın kismetini olmaz.

Devlet adama ayağıyla gelmez. – Zenginlik ve talih kişiyi kendiliğinden gelip bulmaz, çalışıp çabalamakla elde edilir.

Kawalek chleba nie spadnie z nieba – praca na niego zarobić trzeba. – Bir parça ekmek gökten düşmeyecek – onunla geçimini kazanmak zorundasın.

Pieczone gołąbki same nie wleczą do gąbki. (Nie przylecą do lenia pieczone gołąbki - 1593 r.) – Pişmiş kuş/güvercin kendiliğinden ağza gelmez.

Bir iş yapma, çalışma, insanı yoksulluktan kurtarabildiği düşüncesi sonraki Leh atasözünde gösterilir. Dolaylı anlatılan çalışmanın övgüsü, Türk atasözünde de bulunur. Yani çalışmayan kimse tam mutlu olmaz, çünkü iyilik, servet huzur kendi çalışmasıyla kazanılır. İster bir parça ekmek ister başka yiyecek ve servet hiçten doğmaz ve insana gelmez. Bu bağlamda Türk atasözlerinde kismetten Lehçedekinde ise çalışmaktan ve titizlikten bahsedilir. Ayrıca Lehçede tasarruf konusuna da değinir:

Pilnuj pracy, strzeż pieniędzy, a unikniesz biedy, nędzy. – İşe bak (ona göz kulak ol), paranı koru, fakirliği, sefaleti önlersin.

Gdzie praca, pilność na staży, tam się bieda wejść nie waży. – Çalışkanlık ve titizliğin olduğu yere fakirlik girmez/girmekten korkar.

8. Sadece Türkçede bulunan atasözleri

Nasihah istersen tembele iş buyur.

Tembele iş buyur, sana akıl öğretsin.

Tembele iş buyur da öğüt al. – Tembel, kendisine buyurulan işi yapmamak için ya onun yapılmasına ihtiyaç bulunmadığını söyler ya da buyurulan biçimde değil, kendisinin işine gelen biçimde yapmayı önerir.

Tembel uyur, bahtı büyür. – Tembel insanlar şanslı olur.

Polonya kültüründe böylece atasözlerinde de yer almayan görüşler Türk atasözlerinde bulunur. Tembellik kavramı ile ilgili sırf Türkçede bulunan atasözlerinin sayısı az hem de sadece iki konuyu işlemektedir. Birincisinde tembelin kendine göre yapmasından bahsedilir, ikincisinde ise tembelin şanslı olduğundan.

Tembelin iyi çalışmayı bilmediğinden, yukarıdaki atasözlerinde de söz edilir ama bu noktada vurgulanan bakış açısı biraz farklıdır çünkü çalıştırmayan durumu gösterir. Yani tembelin hâli değil tembele işverenin hâli ön plana çıkar. Tembeli çalıştıran iş geçtikten sonra hata yaptığını öğrenir; büyük ihtimalle istenilen işi ister istemez kendisi yapar.

İkinci atasözü, yukarıda incelenen atasözlerine aykırıdır. (Bu atasözlerinin arasında sık sık rastlanan bir olaydır - çünkü farklı durumda farklı atasözleri söze getirilir.) Bir tarafta tembele kismet gelmez (*Kismet gökten zembille inmez*) öbür tarafta ise tembelin şansı büyüktür (*Tembel uyur, bahtı büyür.*) Tembelin şanslı olduğundan bahsedilen Türk atasözü biraz *Kto siğ ceni, ten siğ leni.* – *Kendisine değer veren kişi tembellik yapar* atasözüne benzer ama gerçek değer ve kendini büyük görme, gerçek şans ve kismet aralarında, az da olsa, fark vardır. İnsan kendine değer verse de bu, sadece onun düşüncesi ve diğerlerinin karşısında bir poz olabilir, kismet ve şans ise insanın elinde bulunmayanlardan biridir. Ayrıca bu iki olayın neticeleri aynı olabilir. İnsana saygı, rahat ve hoşlanmasına yol açan durumlar getirir.

9. Sadece Lehçede işlenen konular

Sadece Leh dilinde bulunan atasözleri aşağıdaki konuları işler:

1. Yeme ve çalışma
2. Konuşma ve çalışma
3. Dinlenme ve çalışma
4. Çalma ve çalışma

Leniwy marznie przy robocie, a jak je, to cały w pocie. – Tembel çalışırken uşür, yemek yerken terler.

Każdy leniwy ma wilczy żołądek. – Her tembelin kurt iştahı vardır.

Próżniaka kasza w zęby kole. – Tembelin dişine buğday bile (diken gibi) batar.

Pracowity, gdy się wypości, nie narzeka w chlebie na ości. – Çalışkan aç kaldıktan sonra ekmekteki kılçıktan şikâyet etmez.

Jaki kto do miski, taki i do roboty. – Tabağa nasılsa işe de öyledir.

Kto leniwo je, leniwo robi. – Yavaşça yiyen yavaş çalışır.

Yemek ve çalışmak arasındaki bağlamın birkaç atasözünde açıklanmasına rağmen bu noktada tembel birinin yemeğe düşkünüküğünden, zor beğenmesinden ayrıca çalışkanın sağlıklı iştahından söz edilir. Tembel çalışırken kendini zorlamaz, istediğini yapar istediği hızla ve üslupta işler ama yemeğe gelince o kadar hızlı ki ter içindedir. Bu durum onun oburluğundan ve doyumsuzluğundan (*kurt iştahından*) kaynaklanmaktadır. Buna karşın diğer Leh atasözünde insan yemeğe nasıl davrandıysa çalışmaya da öyle davrandığı düşüncesi bulunur. *Tembel/yavaşça yiyen* (zorla, yemeği beğenmemiş gibi) *aynı şekilde de çalışır* görüşünü sunan atasözü yukarıdaki düşünceyi ispatlamış olur.

Herkesin yemek yeme şekli farklı olabilir; atasözüne göre tembel o kadar zor beğenilen ki buğday bile ona sert ve diken gibidir, çalışkan ise çalışırken enerjisini kullandığı / kaybettiği için her zaman her şeyi yer hem de “ekmekteki kılçıktan” şikâyet etmez.

Język lata jak lopata, a ręce stoją, pracy się boją. – Dil kürek gibi hareket eder, çalışmaktan korkan eller boş durur.

Komu język lata, temu ręce stoją. – Dili hareketli olanın elleri durur.

Kto jęzorem tęgo miele zwykle robi niewiele. – Dilini işleyenin genelinde yapacağı azdır.

Türk atasözlerinde bulunmayan sonraki konu, konuşkan insanın genelde pek çalışkan olmadığıdır. Konuşmayı sevenler çoğu zaman sohbet ederken zamanını harcar, çalışmak yerine gevezelik yapıp diğerlerinin çalışmasından bahseder. Bu düşünce üç atasözünün konusudur. Her birinde dilin hareketliği ile ellerin durgunluğu karşılaştırılır. Demek ki insanın ya dili ya elleri aynı zamanda hareket edebilir, çünkü konuşanın çalışmadığını vurgular. (Aslında çalışanların sessiz olduğunu vurgulayan atasözü yoktur.)

Nie znają tego próżniacy, jak słodko odpocząć po pracy. – Tembel/serseri, işten sonraki rahatı asla yaşayamaz (tadını öğrenemez).

Bez pracy odpoczynek niesłodki. – Çalışmadan dinlenme tatsızdır.

Po robocie miły odpoczynek. – İşten sonra dinlenmek hoştur.

Dinlenmeyi hak edenin durumu yine üç atasözünde açıklanır. Ekmeğin gerçek tadını bilemeyen tembeller aynı şekilde yorulduktan sonra dinlenmenin tadını çıkaramazlar. Bu his sadece çalışanlara aittir. Çalışmayan yorulmaz, yorulmadan dinlenmeye ihtiyacı da yoktur. Varsa, o da sadece

tembel insanların özelliğidir. Onlar her gün dinlenebilir bir şey yapmaktan yorulur, zamanı değerlendirmeden, günlük parasını kazanmadan yaşamayı tercih ederler. Aslında dinlenme, sadece yorulduktan sonra, işini tam olarak elinden geldiği kadar iyi yapması farkında olduktan sonra hoş olabilir; yoksa yine boş ve tatsızdır.

Kto próznuje, musi kraść. – Tembellik yapan hırsızlık yapmalı.

Türkçede değinilmeyen son konu, tembelin hırsızlık yapmasıdır. Çalışmak istemeyenin normal ihtiyaçları karşılaması da gerekir. Yani onların da bir yerde uyuması, bir şey yemesi lazımdır. Kendi eliyle kazanmadığını diğerlerden alır. Ya gizli ya da açıkça diğerlerinin malını çalar, onların hakkını yer. Bir iş yerinde biri çalışırsa öbürü çaba göstermeden çalışmış gibi davranan aynı maaşı alsa da asalak gibi meslektaşlarının hakkını yeyip hırsızlık yapar. Gerçek hırsızlığı yapan tembeller, açıkça soygunculuk yapar çünkü nasıl olsa geçinme parası onların elinde de lazımdır. Soygunculuk ya da hırsızlık iş olarak algılanmalı mıdır? Bir saldırı, tuzağı hazırlamak, iş midir? Normal, düzgün işe gitmek istemeyenler, kolay para, kolay çözümü seçenler, diğerlerinin hakkını yiyenler, toplumun gerçek düşmanı olarak algılanabilir. Yukarıdaki Türk atasözlerinden biri tam olarak bunu söyler: *Tembel, cemiyetin düşmanıdır.*

Sonuç

Bu çalışmada toplam 53 Türk ve 82 Leh atasözü gruplandırıldı. Atasözlerinin sayısı değindiği konular kadar büyük önem taşımaktadır çünkü toplumda ne kadar büyük rolü olduğunu gösterir. Az sayıda işlenen konu büyük ihtimalle toplumca görüldü ama pek sık rastlanmayan bir durum ile ilgilidir. Tam tersi çok sayıda örneklenen olaylar sıkça rastlanan olaylarla alakalıdır.

Sadece bir dilde ortaya çıkan atasözleri ya da aynı konuda farklı görüşü sunan ifadeler Leh ve Türk kültürlerinin farklılıklarını meydana getirir. Beklenen sonuç farklılıkların benzerlikten daha çok olacağıdır ama tam tersi böyle konular ve görüşler çok azdır.

Sadece Türkçede olan atasözleri iki konuyu açıklar. Birincisi, tembelle çalışmanın iyi bir fikir olmadığı düşüncesi, tembelden istenilen işi sonuçta işi isteyen yapmaktan zorunda kalacağı, bu yüzden tembel ile çalışmamak lazım uyarısı içeren atasözleri, Türk kültürünün özelliğidir, çünkü Lehçede böyle nasihat yer almamaktadır. İkincisi, Polonyalılar için şaşırtıcı Türk görüşü tembellerin şanslı olduğudur.

Sadece Lehçede bulunan atasözlerinin sayıca fazla, hem de işlenen konu Türkçede hiç konuşulmayan ya da az konuşulan konulardır. İçerikleri özetleyerek şöyle denilebilir: hızlı yiyen hızlı çalışır; çok konuşan az

yapar; yorulmadan dinlenmenin tadı alınmaz; çalışmayan hırsızlık yapar.

Girişte açıklandığı gibi araştırmanın amacı tembellik kavramını göstermektir. Çıkış noktası Türkçedeki atasözleriydi. Bu yüzden ilk önce Türkçe ifadeleri sunulup onlara uygun Lehçe atasözleri eşleşmeye çalışıldı. Aynı konuyu işleyen atasözlerinin bazen az da olsa farklı görüşleri taşıdığı ispat edildi. Toplam yedi farklı konu incelendi: 1. çabaya isteksizlik; 2. başkalarını kullanma; 3. gün boyu (tüm gün) dinlenme; 4. tembellik ve kötü yapılan iş; 5. sabah, iş zamanıdır dinlenme zamanı değil; 6. tembelliği sosyal kınama; 7. tembellik, yoksulluğa ve dilencilığe giden yoldur (çalışma başarıya giden yol).

En çok açıklanan konu birinci, çabaya isteksizlik konusudur. Bu grupta iki dilden seçilen atasözlerinin sayısı benzer. Türkçe on iki Lehçe on üç atasözü bu konuyu işlemektedir. Atasözlerinin içeriği de aynı denilebilir çünkü iki dilde ve kültürde bu atasözlerinin temelinde aynı detaylar yer alır. Böylece atasözlerinden çıkan ders ve öğütler de aynı: tembeller çalışmamak için her zaman bahane bulur; gönülsüz iş kâr getirmez, gönüllü iş hayırlıdır; tembelin tembelliği onun isteklerinden daha büyük olduğu düşüncelerini sunar.

İkinci konu başkalarını kullanma konusu az örneklenen konudur. Türkçede iki atasözü Lehçede de üç atasözü bu konuyu işlemektedir. Bu gruba eklenen altı Leh atasözü daha çok yabancı/el işlerinden pek fayda olmadığını vurgular. Ama her iki dil de yabancıların işi sadece kendisini tehlikeden uzaklaştırmak için yararlı ve lüzumludur.

Üçüncü konu en az örneklenen konudur. Dinlenme ile alakası olan atasözlerinin sayısı; Türkçede iki tane Lehçede üç atasözüdür. Bir konu, yani dinlenmenin tadını çıkarma ihtimali sadece Leh dilinde ortaya çıkan atasözlerinin arasındadır çünkü Türkçede onların anlamına yakın/benzer anlamı taşıyan ifadeler hiç yoktur. Nasıl olsa iki dilde tembelin her zaman sadece dinlenmeye düşkünlüğü fark edildi ve atasözlerine aktarıldı.

Dördüncü konu aynı sayıda atasözlerinde bulunur. Yani hem Türkçede hem Lehçede tembellik ve kötü yapılan iş konusu yedişer atasözünde açıklanır. Tek farkı Türkçede daha çok beceri vurgulanır. Lehçede daha çok tembellikten konuşulur. Bu grupta açıklanan iki Lehçe atasözü Türkçede bulunmayan düşünceyi sunar. O da, tembelliğin kötü çalışmaktan daha iyi olduğu fikridir.

Beşinci grup biraz çalışmaya biraz tembelliği dokunur çünkü çalışma ve dinlenme zamanından bahseder. Sabah, iş zamanıdır dinlenme zamanı değil konusunu işleyen atasözlerinin sayısı Türkçede beş, Lehçede altı ayrıca üç Lehçe atasözünde sadece sabah uykusundan bahsedilir. İki dilde

ve kültürde bu atasözlerinin grubu başlıkta olduğu gibi aynı gerçeği sunmaktadır. Sabah çalışmalı, sabahleyin yapabildiğinde yapan iş en verimlidir, yani bugünkü işini yarına bırakmamalıdır, çünkü sonraki günün neler getireceği belli değildir, iş ise yapılmalıdır.

En çok atasözü atıncı grupta bulunur. Hem Türk hem Leh toplumlarında tembellik aşılanmaktadır. Tembelligi sosyal kınama konusu on dört Türk ve on dört Leh atasözünün konusudur. Tembelligi ayıplarken aynı zamanda çalışanlar övülür. Sadece bu noktada Türk atasözünün sayısı Lehçedekinden oldukça büyüktür. Yedi Türk atasözünde tembellik yapmayan hakkında güzel sözler söylenir ama aynı düşünceyi kapsayan Leh atasözünün sayısı sadece ikidir. Bu konuda Lehçede de çalışanlar için övgüsü vardır ama sadece iki atasözünde Türkçedeki mecaz bulunur (hareketli/çalışkan ve çalışan paslanmaz). Çalışanlara en büyük tebriği Lehçe atasözü sunar. Yani çalışanlar kendisinden gurur duymalıdır görüşü.

Yedinci grup tembellik ile yoksulluk arasındaki bağı anlatmaktadır. Bu konuda da atasözlerinin sayısı hemen hemen aynıdır. Türkçede dokuz, Lehçede de sekiz atasözü tembelliğin yoksulluğa güttüğünü gösterir. Tembellik yapanın aç kalacağı, kısmetinin de olmayacağını vurgulayan atasözleri tembelliği kınayarak çalışanları övmektedir.

Analiz sonucunda iki araştırılan dilde ve kültürde tembellik kavramı hemen hemen aynı olduğu söylenebilir. Belki de diğer diller analize eklendiği zaman sonuç da aynı olurdu çünkü bazı değerler bir dile ve kültüre ait değil, tüm insanların ortak bir değerini oluşturmaktadır.

Kaynakça

- Adalberg, S. (1889-1894). *Księga przysłów, przypowieści i wyrażen przysłowiowych polskich*, [Lehçe Atasözleri, Benzetmeler ve İfadeler Kitabı], Varşova: Druk Emila Skiwskiego.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I, II*. İstanbul: İnkılâp Kitapevi Yayın.
- Aksoy, Ö. A. (2004). *Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I,II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Albayrak, N. (2009). *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bartmiński, J. (1991). Projekt i założenia ogólne słownika aksjologicznego [Aksiyolojik sözlüğün tasarımı ve genel varsayımları], [w:] *Język a kultura [Dil ve kültür]*, t. 2 – Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne, red. J. Puzynina, J. Bartmiński, Wrocław 1991, 198.
- Berner, J. (1992). *Mądrzej głowie dość...przysłowie [Akıllı başa... bir atasözü yeter]*, Łomża, Oficyna Wydawnicza Stopka.
- Dawne powiedzenia i przysłowia*, [Eski söyleyişler ve atasözleri], Erişim: <http://www.laliny.hekko24.pl/powie.htm#15> 11.02.2017.

- Doğan, A. (1978). *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*. Ankara: AÜ DTCF Yayınları: 217.
- Doğan, A. (2009). *Her Yönüyle Dil. Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Elçin, Ş. (2004). *Halk Edebiyatına Giriş*. (Gözden Geçirilmiş İlaveli Yeni Baskı) http://esgici.net/022_009/Halk%20Edebiyatina%20Giris%20%20Sukru%20Elcin.pdf. Erişim: 2.11.2017.
- Gönen, S. (2006). “Manzum Atasözü Kavramı Üzerine Değerlendirmeler”: *Selçuk Üniversitesi/Seljuk University Fen-Edebiyat Fakültesi/Faculty of Arts and Sciences Edebiyat Dergisi/ Journal of Social Sciences*, Yıl/Year: 2006, 16, 249- 258.
- Maslowscy, Danuta i Włodzimierz (2000). *Księga Przysłów Polskich* [Lehçe Atasözleri Kitabı], Kęty, Wydawnictwo Antyk.
- Maslowscy, Danuta i Włodzimierz (2003). *Przysłowia polskie* [Lehçe Atasözleri], Katowice, Wydawnictwo Videograf Edukacja sp. z o. o.
- Parlatır, İ. (2007). *Atasözleri*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Stanek, K. B. (2017). “Türk Dilinde Korunan Ahlaki Değerler - Yabancı Dil Eğitiminde Atasözlerinin Rolü”. *Demokratik Değerler Eğitimi*. Nevide Akpınar Dellal (ed.), Germany: LAP Lambert. 149-173.
- Stanek, K. B. (2018). “Türk ve Leh Atasözleri Örneğinde Eskiden Bugüne Kadar İş ve Çalışma Meselesi” (Yayınlanmamış bildiri) 6-8.11.2018 Ankara, *Cultural Memory Symposium (Kültürel Bellek 2018)*.
- Stanek, K. B. (2019). “Türk Atasözlerinde Birlik ve Yalnızlık Kavramları Örneğinde Dilde Yaşayan Kültür”. *Kültürel Bellek*; Ankara 2019, 383-404.
- Stefańska-Jokiel, K. (2006). *Skarbiec przysłów. Przysłowia polskie, polskie* [Atasözlerinin Hazinesi. Lehçe Atasözleri], Erişim: http://cyfrotka.pl/ebooki/Skarbiec_przyslow__Przyslowia_polskie-ebook/p2678i4916 Erişim: 11.02.2017.
- Świrko, S. (1975). *Na wszystko jest przysłowie* [Her şey için atasözü var], Poznań, Wydawnictwo Poznańskie.
- TDK web sayfası: <http://www.tdk.gov.tr>, Erişim: 07.01.2020.
- Türközü, S. G. “Türkiye’deki Korece Eğitimi ve Kültürel Yönden Korece ile Türkçenin Karşılaştırılması” Erişim:[http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/turkozu-s.goksel-kulturel-yonden-korece-ile-türkçenin-karşılaştırılması.pdf](http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/turkozu-s.goksel-kulturel-yonden-korece-ile-turkçenin-karşılaştırılması.pdf) Erişim: 08.02.2017.
- Yurtbaşı, M. (1993). *A Dictionary of Turkish Proverbs*. Ankara: Turkish Daily News.

Extended Summary

Each language reflects the culture of the society that communicates through it. Proverbs are the most important elements of a culture which passed down from generation to generation. These proverbs compensated for unwritten law in nonliterate times. The subject of the proverbs covers the whole worldview and touches on every issue of relevance in a given culture, with particular attention to prohibitions, orders, instructions and advice, also some warnings on how to act and how not to. Laws and facts that emerged in the form of proverbs have reached modern times and they have been the subject of the of folklore, language and cultural studies. The cultural heritage contained in the proverbs survive as long as the community lives according to its ethos and scientists who examine it continue their researches.

Proverbs are passed on to subsequent generations, presenting knowledge about the surrounding world and the principles of social life. They show what is good and what deserves praise, and what should be condemned and punished. Proverbs have survived in languages thanks to their rhymed and/or rhythmic form. That is the way they have been passed by word of mouth for centuries. The most important fact is the message they have conveyed and which still remains up to date. Despite the cultural differences and the uses in different languages, there are aspects of human life that are common to all communities. Finding a semantic equivalent in another language belonging to different culture is quite a difficult task, especially due to different historical background, linguistic and cultural relations, symbolism etc. (The theoretical issue, which encompasses the comparison of proverbs existing in two unrelated languages, has not been discussed.) The possibility to find proverbs of the same meaning in languages spoken in different cultures shows that regardless of language, training and education, all people have named certain values and perceived them in a similar yet not in the same way. These values can be considered as universal.

This analysis concerns the perception of idleness preserved in Polish and Turkish proverbs. It is condemned in both languages and cultures in question. In addition, proverbs show the negative consequences of lazing around and neglecting your duties. Unlike diligence, which is the subject of about a hundred proverbs in the Turkish language, a limited number is devoted to laziness. The situation is similar also in Polish. The researched material includes proverbs that are present in the modern Turkish dictionaries and Polish publications as well, because it will show the cultural heritage, which, even if not so visible in the everyday life, is still an element of the contemporary culture.

In both languages, individual aspects of idleness can be distinguished, i.e.

1. Reluctance to undertake effort (This aspect has occurred in twelve Turkish and thirteen Polish proverbs, contains the same morals and advice: 1. A lazy person always finds an excuse to not to work; 2. Working unwillingly is fruitless; 3. A voluntary work is beneficial and good; 4. The laziness of an idle one is greater than his wishes.);

2. Using others (This aspect has occurred in two Turkish and three Polish proverbs and shows that the job done by others is useful and necessary only in order to distance yourself from danger.);

3. All day long rest (This aspect has occurred in two Turkish and three Polish proverbs, which with some differences contain the same conclusion: the lazy one always wants to rest.);

4. Idleness and bad work (This aspect has occurred in the same number i.e. seven proverbs in both languages and shows the only difference i.e. one's skills are more emphasized in Turkish than in Polish. Two Polish proverbs explained in this group include a thought which is not present in Turkish. It is the idea that laziness is better than working badly.)

5. Morning as the time of work, not rest (This aspect has occurred in five Turkish and six Polish proverbs. In two analyzed languages this group of proverbs contains the same truth. Everyone should work in the morning because the morning is the *most productive* time of the workday. (Moreover the opinion 'don't put off today's work till tomorrow' occurred in both languages in the same form.);

6. Social condemnation of laziness (This aspect has occurred in the greatest amount and in the same number i.e. in fourteen proverbs in Turkish and in Polish. Laziness is humiliated in both Turkish and Polish societies and languages. In seven Turkish proverbs condemnation of laziness is connected with praise of diligence. Only two Polish proverbs encompass such an idea, two of which use the metaphor existing in Turkish i.e. 'iron that is being used does not rust', namely an active, hardworking and working person is healthy and productive one. In Polish proverbs attention is put to hardworking people who should be proud of themselves.)

7. Laziness as the path to poverty and panhandling (work as the path to success); (This aspect has occurred in nine Turkish and eight Polish proverbs. Similar to the proverbs in abovementioned group these proverbs condemn laziness, praise hard workers and underline that those who are lazy will go hungry and will have no luck.

Nonetheless, there are also proverbs whose content cannot be found in the second analyzed language. Only Turkish proverbs emphasize that happiness is conducive to lazy people, and also warn against forcing a person who is unable to do his job well.

In Polish, however, attention is paid to behavior during work and while eating. The lazy man is also denied the right to eat food which he has not earned. Lazy people are also unable to appreciate the well-deserved rest because they are never tired of work (only of their own laziness). In both languages we deal with the praise of hard work, which leads to well-deserved rest and wealth. In addition, lazy beggars are despised.